

ספר החינוך מצוה תיט – תלמוד תורה

מצות עשה ללמוד חכמת התורה וללמדה, כלומר כיצד נעשה המצוות ונשמור ממה שמנענו האל ממנו, ולדעת גם כן משפטי התורה על כיוון האמת, ועל כל זה נאמר [דברים ו', ז']: "ושננתם לבניך" ואמרו זכרונם לברכה: "בניך" - אלו תלמידך. וכן אתה מוצא שהתלמידים קרויין בנים, שנאמר [מלכים ב' ב', ג']: "ויצאו בני הנביאים". ושם נאמר: "ושננתם" - שיהיו מסודרין בתוך פיך, כשאדם שואלך דבר אל תהא מגמגם לו, אלא תהא אומר לו מיד. ונכפלה מצוה זו במקומות רבים שנאמר: "ולמדתם ועשיתם", "למען ילמדון", "ולמדתם אותם את בניכם".

1. מה הן שתי המטרות בלימוד התורה?

2. מה לומדים חז"ל מהפסוק: "ושננתם לבניך"? [התייחס לכל אחת מהמילים]

שורש מצוה זו ידוע,

כי בלימוד ידע האדם דרכי השם יתברך, וזולתו [=ללא הלימוד] לא ידע ולא יבין ונחשב ככהמה.

3. מהו שורש המצווה?

מדיני המצוה

(1) מה שאמרו זכרונם לברכה: מאימתי מתחיל האב ללמד את בנו תורה? - משיתחיל לדבר, מלמדו: "תורה צוה לנו משה", ופסוק ראשון מקריאת שמע שהוא "שמע ישראל". ואחר כך מלמדו מעט מעט מפסוקי התורה, עד שיהא בן שש או בן שבע שמוליכו אצל מלמדי תינוקות. וראוי לכל בן דעת שיתן לבו שלא להכביד עול הילד בלימוד בעודנו רך האברים ורך הלבב, עד שיגדל ויתחזק כח לבו ותוקף אבריו, ועצמותיו ימלאו מוח, ויוכל לסבול יגיעת הלימוד ולא יקרנו חולי ההתעלפות בסיבת היגיעה רבה עליו, ואולם אחר התחזק כוחו ויאורו עיניו להבין לקול מוריו, אז ראוי וכשר הדבר ומחוייב להביא צוארו בעולה של תורה ולא ירפוהו ממנה אפילו כחוט השערה, ישקוהו תמיד מייך רקחה ויאכילוהו מדבשה.

4. מהם השלבים בלימוד תורה של הילד?

5. א. כיצד משפיע הגיל של הילד על מידת הנוקשות שבה צריך להתייחס אליו בלימוד התורה?

ב. מה דעתך בנושא זה?

(2) וכן מעניין המצוה מה שאמרו זכרונם לברכה: עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה? - אמר רב יהודה אמר שמואל כגון זבולון בן דן, [פירוש, אדם שהיה בדורם ששמו כן], שלמדו אבי אביו מקרא ומשנה תלמוד הלכות ואגדות. והקשו על זה בגמרא מה שהקשו, והיה התירוץ שהחיוב ללמדם מקרא, דהיינו תורה, כמו שעשה אבי אביו של זבולון, ואף על פי שזבולון בן דן למדו אבי אביו יותר, ומי שהוסיף על חיוב המצוה כאבי אביו של זבולון בן דן תבוא עליו ברכה.

6. א. מה פירוש השאלה: "עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה"?

ב. מהי תשובת הגמרא לשאלה זו?

(3) ומי שלא למדו אותו אבותיו שהם חייבין בזה, כגון אביו ואבי אביו, חייב ללמד עצמו כשיהיה גדול ויכיר בדבר, שנאמר: "ולמדתם ועשיתם אותם",
 (4) ואם היו האב והבן צריכין ללמוד ואין בידו של אב שיוכלו שניהם ללמוד תמיד - הוא קודם לבנו.
 ואם בנו נבון ממנו ותלמודו מתקיים בידו יותר ממנו - בנו קודמו.

7. מה יעשה אדם שאבותיו לא לימדו אותו תורה?

8. מה סדר הקדימות הרצוי אם גם האב וגם הבן צריכים ללמוד תורה?

(5) ועד אימתי חייב כל אדם ללמוד תורה? - עד יום מותו, שנאמר: "ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך".
ועוד הפליגו חכמים בדבר על דרך המוסר, וללמד בני אדם חפץ, ואמרו: שאפילו בשעת מיתה חייב אדם ללמוד תורה, שנאמר: "זאת התורה, אדם כי ימות באהל".

9. מה לומדים חז"ל מהפסוק: "אדם כי ימות באוהל"?

(6) וכל אחד מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר בין בריא בין בעל יסורין. וכבר אמרו זכרונם לברכה: שבעסק התורה יתרפאו כל האברים. ואפילו עני המחזור על הפתחים, ואפילו בעל אשה ובנים, הכל חייבים לקבוע עתים לתורה ביום ובלילה, שנאמר: "והגית בו יומם ולילה". ותחילת דינו של אדם אחר המות הוא על שנתבטל מן הלימוד, וכמו שדרשו זכרונם לברכה, מדכתיב: "פוטור מים ראשית מדון", כלומר, מי שפוטור עצמו מן המים, ראשית קטטה הוא לנפשו אחר שימות. ואין מים אלא תורה, שנאמר: "הוי כל צמא לכו למים". ונמשלו דברי תורה למים, לפי שאין התורה מתקיימת אלא באיש דכא ושפל רוח ולא בגבה לב, כמו שהמים גם כן אין עומדין בהרים אלא בעמקים.

10. מי מחוייב בלימוד תורה? מניין לומדים זאת?

11. מה לומדים חז"ל מהפסוק "פוטור מים ראשית מדון"?

12. מדוע נמשלה התורה למים?

(7) וכן מה שאמרו זכרונם לברכה: שחייב אדם לחלק זמנו לשלשה חלקים: שלישי בעסק תורה שבכתב, ושלישי בעסק תורה שבעל פה, כלומר להרגיל עצמו להיות בקי בגירסת המשניות והברייתות שתהיינה שגורות בפיו, ושליש להבין העניינים משורש. ולא ישית כל לבו באחת מהן, פן ישכח השאר. ושלשתן הן עיקר התורה שאי אפשר לדעת זולתם.

13. כיצד על האדם לחלק את זמן הלימוד שלו? מדוע?

(8) וכן מה שאמרו: שחייב הציבור שבכל מקום ומקום להושיב מלמדי תינוקות, ועיר שאין בה תינוקות של בית רבן תחרב, וכ"ה תינוקות מושיבין אצל מלמד אחד.

14. מהי חובת הציבור בלימוד תורה?

(9) ומה שאמרו: שלא יאמר אדם לכשאפנה אשנה, שמא לא יפנה לעולם. כי לא ידע האדם מה ילד יום, שעסקו של עולם מתחדש יום ויום ומדיח את האדם מדבר לדבר ומטרדה לטרדה, ונמצאו כל ימיו יוצאין בבהלה, אם לא יתן פנאי על כל פנים וידחוק עצמו לעסקה של תורה.

וכל שעושה כן וחפץ בברכה, מן השמים מסייעין אותו, ומקילין מעליו טרדות העולם המבהילות, ומעבירין ממנו עולן של בריות, ושוכן בשמחה כל ימיו בעולם הזה, וטוב לו לעולם הבא.

ואשרי המדבר לאוזן שומעת.

ויתר פרטיה מבוארין בקידושין פרק ראשון ובמקומות מפורזים בתלמוד.

15. "לא יאמר אדם לכשאפנה אשנה" – הסבר את דברי חז"ל אלו, ואת הנימוק שלהם.

ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן,

בזכרים אבל לא בנקבות,

שנאמר: "בניכם". ודרשו זכרונם לברכה: ולא בנותיכם.

וכן אינה חייבת ללמד בנה. דכל שאינו בחיוב ללמוד אינו בחיוב ללמד.

אבל מכל מקום ראוי לכל אשה להשתדל שלא יהו בניה עמי הארץ, אף על פי שאינה מצווה מדין התורה, ושכר טוב יש לה בעמלה.

וגם האשה שלמדה תורה שכר יש לה, ואף על פי כן צוו חכמים: שלא ילמד אדם לבתו תורה, לפי שדעת הנשים קלה, ומוציאין דברי תורה לדברי הבאי בעניות דעתן.

16. מה ההבדל בין גברים לנשים במצווה זו?

ועובר על זה ולא לימד את בנו תורה עד שידע לקרות בספר תורה ויבין פירוש הכתובים כפשטן, ביטל עשה זה.
 וכן כל מי שיש סיפק בידו ללמוד בשום צד, הוא בכלל עשה זה, ועונשו גדול מאד אם לא יקיימנו, כי המצוה הזאת היא אם לכולן.

17. "כי המצוה הזו היא אם לכולן" – הסבר את דברי ספר החינוך.

18. שאלת בגרות:

ללמוד תורה וללמדה (תיט)

- א. בעל ספר החינוך כתב: "ונמשלו דברי תורה למים".
 הסבר את המשל ואת הנמשל. (6 נקודות)
- ב. "חייב אדם לחלק זמנו לשלושה חלקים".
 (1) מה ילמד אדם בכל אחד מן החלקים?
 (2) לפי בעל ספר החינוך, מדוע יש צורך בכל שלושת החלקים?
 (6 נקודות)